

פרשת ואתחנן

כי הוא חַכְמַתְכֶם וּבִינַתְכֶם לְעֵינֵי הָעַמִּים

חוקים ומשפטים

בפרשת ואתחנן מחזק משה את בני ישראל לאמונה ושמירת מצוות התורה והוא אומר:

רָאָה לְמַדְתִּי אֶתְכֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים כַּאֲשֶׁר צִוִּי ה' אֱ-לֹהֵי לַעֲשׂוֹת כֵּן בְּקֶרֶב הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם בָּאִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ. וְשִׁמְרַתֶּם וְעִשִּׂיתֶם כִּי הִיא חַכְמַתְכֶם וּבִינַתְכֶם לְעֵינֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן אֶת כָּל הַחֻקִּים הָאֵלֶּה וְאָמְרוּ רַק עִם חֻכְם וְנִבּוֹן הַגּוֹי הַגָּדוֹל הַזֶּה. כִּי מִי גוֹי גָּדוֹל אֲשֶׁר לוֹ אֱ-לֹהִים קְרִבִּים אֵלָיו כֹּה אֱ-לֹהֵינוּ בְּכָל קְרָאֵנוּ אֵלָיו. וְכִי גוֹי גָּדוֹל אֲשֶׁר לוֹ חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים צְדִיקִים כְּכֹל הַתּוֹרָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לְפָנֶיכֶם הַיּוֹם. רַק הַשְּׁמֹר לָךְ וּשְׁמֹר נִפְשֶׁךָ מְאֹד פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ וּפֶן יִסּוּרוּ מִלְּבָבְךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ וְהוֹדַעְתֶּם לְבָנֶיךָ וּלְבְנֵי בְנֵיךָ (ד, ה-ט).

מה הם החוקים ומה הם המשפטים? הסבר מקובל מאד הוא פרושו של רש"י לפיו **חוקים** הם אותן מצוות שבימי הביניים ניתן להם הכינוי "מצוות שמעיות". דהיינו מצוות שאנו מקיימים אותם כי כך ציווה אותנו ה', אבל לולא הצטוונו לא היינו מקיימים אותם. למשל עניני טומאה וטהרה וסדרי הפעולות בהקרבת קורבנות. הדוגמה המובהקת לחוקים כאלה היא מצוות פרה אדומה, שטעמה לא ניתן להבנה, ולפי המסורת גם שלמה המלך החכם מכל אדם לא הצליח להבין את טעמה. מצוות אלה הקרויות בתורה בשם כללי חוק, אנו מצווים לקיים אותן כגזירת מלך שאינו חייב לנמק לנתיניו את גזרתו. לעומת זאת **משפטים** הן מצוות שכליות שהשכל האנושי, או המוסר האנושי, היו מחייבים לקיימם גם אם לא הייתה התורה מצווה אותנו עליהן. כך למשל כל חמש המצוות האחרונות בעשרת הדברות הן משפטים ויש כמובן דוגמאות רבות אחרות.

הבנה זו מובילה אותנו לשאלה, למה התכוון משה בכינויי הגוף "**היא**" שבפסוק: "וְשִׁמְרַתֶּם וְעִשִּׂיתֶם כִּי **היא** חַכְמַתְכֶם וּבִינַתְכֶם לְעֵינֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן אֶת כָּל הַחֻקִּים הָאֵלֶּה וְאָמְרוּ רַק עִם חֻכְם וְנִבּוֹן הַגּוֹי הַגָּדוֹל הַזֶּה" (ד, ו). בדברי חז"ל והפרשנים לדורותיהם מצאנו שלוש תשובות מרכזיות לשאלה זו: א. היא - זו דבקוֹתֵנוּ בַשְּׁמִירַת הַחֻקִּים שֶׁטַעֲמָם נִסְתָּר וְאֵנּוּ מְקַיְיִמִים אוֹתָם כַּגְזֵרַת מֶלֶךְ. דְּבִקוֹתֵנוּ בַשְּׁמִירַת הַחֻקִּים תְּבִיא לְכַךְ שֶׁהַגּוֹיִים יִכְבְּדוּ אוֹתָנוּ. ב. היא - זו קְרִבַּתֵנוּ לְקַב"ה שֶׁמִּיַּחַדֵּת אוֹתָנוּ מִשָּׂאֵר הָאוֹמוֹת. ג. היא - אֵלּוּ לִיְמוֹדֵי הַמַּדְעִים.

דבקותנו בחוקים והקרבה לה'

מספר פרשנים ובהם רבנו בחיי והמלבי"ם, סוברים שהחכמה שלעיני הגויים המוזכרת בפסוק היא דבקותנו בשמירת החוקים שתביא לכך שהגויים יכבדו אותנו. לדעת רבנו בחיי השמירה על **המשפטים** שטעמם ידוע, ואותם יכולים לקיים גם הגויים, תרים את קרן ישראל בעיני הגויים, ובעקבות זאת הגויים יכבדו את עם ישראל, בהיותו שומר גם את **החוקים**, אף על פי שטעמם אינו ידוע.

למלבי"ם גישה אחרת: הוא מוצא בדברי משה חיזוק לעם ישראל להקפיד דווקא בקיום החוקים שטעמם עלום ונסתר, ולא במשפטים שטעמם ידוע. החידוש שבדבריו הוא ששמירת המשפטים כשלעצמה לא תביא את הגויים לכבד אותנו שהרי במשפטים שההיגיון מחייב אותם אנו דומים לאומות העולם. לכן הגויים יכבדו אותנו דווקא בשל דבקותנו בחוקים שטעמם אינו ידוע, מאחר שזה הדבר המייחד אותנו ומבדיל אותנו מהם. וזו לשונו:

שעל כך יחזיקו אתכם לחכמים ונבונים ולא לבד על ידי המשפטים, שלהם יש גם כן משפטים ונימוסים שכליים שיסדו להם חכמיהם, רק על ידי אשר ישמעון את החוקים האלה, על ידי כך יאמרו "רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה", על ידי זה יאמרו שרק אתם חכמים ולא נמצאו כחוכמתכם בגוי אחר.

יש מהמפרשים המסבירים שהחכמה לעיני הגויים היא הקרבה של עם ישראל לה'. הם רואים סימטריה בין דבקותנו של עם ישראל בקיום מצוותיו של הבורא, לבין יחס של קרבה והענות של הקב"ה לקריאותיהם של עם ישראל הזקוקים לו, קוראים אליו ונענים. סימטריה זו הקיימת בין עם ישראל לאלוקיו מייחדת אותנו מאומות העולם והיא חוכמתנו ובינתנו לעיני העמים. כך סוברים ספורנו, הטור ומפרשים נוספים. וזו לשון הספורנו:

הטעם שראוי להקפיד שתהיו נחשבים חכמים ונבונים לעיני העמים הוא, שהא-ל יתברך קרוב אלינו בכל קראנו אליו. וזה יורה שבחר בנו מכל העמים.

יש מקום לשאול: האומנם נתקיימו דברי משה אלה? האומנם זה היה מעמד עם ישראל בקרב הגויים לאורך ההיסטוריה? דומה ששאלות מעין אלה עמדו בפני הרב יעקב צבי מקלנבורג - בעל הספר הכתב והקבלה - שפעל בגרמניה במאה התשע עשרה והתמודד עם רוחות הרפורמה. בראשית דבריו בעניין זה הוא טוען כי הקרבה אל הקב"ה מושגת דווקא דרך החוקים שטעמם נסתר, ובהמשך דבריו הוא מבאר שאכן בעבר כאשר קיימנו כראוי את החוקים שטעמם נסתר, אז היינו מכובדים מאד בעיני הגויים. אך לאחר חורבן הבית וגלות והתפוצה

בגויים נשתנה מעמדנו בעיניי הגויים לרעה: להבנתו, מאז חורבן בית מקדשנו רבים מהחוקים - כמו למשל כל עניני הקרבנות - אינם ניתנים כלל לביצוע בפועל. אי קיום החוקים הביא למצב הבזוי שבו נמצא עם ישראל בגולה במשך דורות רבים, כולל דורו שלו.

תקופות ומזלות

דרך שונה להבין את הפסוק נסמכת על דברי הגמרא במסכת שבת:

אמר רבי שמעון בן פזי אמר רבי יהושע בן לוי משום בר קפרא: כל היודע לחשב בתקופות ומזלות ואינו חושב, עליו הכתוב אומר¹ "ואת פעל ה' לא יביטו ומעשה ידיו לא ראו".²

בר קפרא, תלמידו של רבי יהודה הנשיא, מתייחס בדבריו לאדם שיודע לחשב תקופות ומזלות, והוא אומר כי יהודי שיש לו כזו יכולת, ראוי ורצוי שהוא ישתמש בה, ואם אינו עושה כן התנהגותו פגומה. עמדה זו מובנת לאור העובדה שהבנה באסטרונומיה הייתה חיונית לצורך קביעת לוח השנה, עיבור השנה וכדומה. אולם מיד בהמשך הגמרא מובאת דעה נוספת של רבי שמואל בר נחמני בשם יוחנן:

מנין שמצווה על האדם לחשב תקופות ומזלות? שנאמר "ושמרתם ועשיתם כי הוא חקמתכם ובינתכם לעיני העמים", איזו חכמה ובינה שהיא לעיני העמים? הוי אומר זה חישוב תקופות ומזלות.

רבי יוחנן, בכיר אמוראי ארץ ישראל בדור הראשון לאמוראים וראש ישיבת טבריה, מביע עמדה שלימוד אסטרונומיה (לחשב תקופות ומזלות) הוא מצווה ממש. אצל חלק מן הפרשנים מקובל לראות את הביטוי "חישוב תקופות ומזלות" כשם קוד למדע על כל ענפיו. הגמרא מדברת על "חישוב תקופות ומזלות" כי בזמנם חישוב זה נחשב פסגת המדעים. לפיכך ההבנה במדעים תקנה לנו כבוד בעיני אומות העולם.

כך סובר גם רבנו בחיי. לדעתו כל לימוד העוזר ללומדיו לשמור ולעשות את דברי התורה כלול בפסוק: "כי היא חקמתכם ובינתכם לעיני העמים". הוא מדבר למשל על רפואה, "וכן כל שאר החכמות". לפי דעה זו, העיסוק במדעים אינו רק בבחינת דבר שמותר לעשותו, אלא הוא מצווה ממש. למצווה זו יש **תכלית** והיא להכיר את העולם שהוא יצירתו הנפלאה ומלאת המסתורין של הבורא; ויש לה גם **תוצאה** והיא שהצטיינות עם ישראל במדע תביא להכרה בייחודיות של עם הזוכה לברכת הקב"ה ובכך תרים את קרן ישראל ואת הבורא שאותו אנו עובדים בעיני כל יושבי תבל.

¹ ישעיהו ה, יב.

² שבת עה ע"א.

חכמה ואהבת ה'

ידועים דברי הרמב"ם שהכיר בערך של לימוד המדעים:

הא-ל הנכבד והנורא הזה מצוה לאוהבו וליראה ממנו... והיאך היא הדרך לאהבתו ויראתו? בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים, ויראה מהם חכמתו שאין לה ערך ולא קץ, מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר ומתאוה תאוה גדולה לידע השם הגדול... ולפי הדברים האלו אני מבאר כללים גדולים ממעשה ריבון העולמים, כדי שיהיו פתח למבין לאהוב את השם, כמו שאמרו חכמים בעניין אהבה, שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם.³

לדעתו של הרמב"ם, הכרת עולמו של הבורא היא המביאה לאהבה אותו, ובכך ניתן לקיים את מצוות "וְאָהַבְתָּ אֶת ה' אֱ-לֹהֶיךָ בְּכָל לִבְבְּךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדְךָ" (דברים ו, ה). הרמב"ם לא עוסק כאן בכבוד ישראל בעיני העמים, ואולי זה מחזק את האמור לעיל, שכשישראל יזכו בכבוד מהגויים, זה יהיה **תוצאה** של העיסוק במדע, אך לא **מטרתה** של המצווה.

נראה שבימינו הפירוש האחרון לפיו "היא" שבפסוק אלו לימודי המדעים והצטיינות בהם, מתרחש לנגד עינינו ממש. יש הערכה רבה מאוד בעולם להצטיינות המדעית של המוח היהודי בכלל ולרמה המדעית של מדינת ישראל בפרט. ויהי רצון שיתקיים בנו הפסוק "רַק עִם חָכְם וְנְבוֹן הַגּוֹי הַגָּדוֹל הַזֶּה" (דברים, ד, ו).

³ "הלכות יסודי התורה", פ"ב ה"א-ג.